

RAST ŠTEVILA IN NARODNOSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA HRVAŠKE, BOSNE IN HERCEGOVINE TER VOJVODINE MED LETOMA 1981 in 1991

Mirko Pak in Andreja Slavec

UDK 314.17(497.13/.15)"1981/1992"

RAST ŠTEVILA IN NARODNOSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA HRVAŠKE, BOSNE IN HERCEGOVINE TER VOJVODINE MED LETOMA 1981 in 1991

Mirko Pak, dr., Andreja Slavec, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

Rast števila prebivalstva in narodnostna sestava prebivalstva v treh republikah sta posledica ekonomskih in družbenopolitičnih razlik in sprememb, hkrati pa dejavnik bodočega prebivalstvenega in regionalnega razvoja.

UDC 314.17(497.13/.15)"1981/1992"

GROWTH OF NUMBER AND CHANGES IN NATIONAL STRUCTURE OF POPULATION OF CROATIA, BOSNIA AND HERCEGOVINA AND VOJVODINA DURING 1981 AND 1991

Mirko Pak, Dr., Andreja Slavec, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

Growth of number and changes in national structure of population in three republics are due to economical and social-political differences and changes and they are also the factor of futural population and regional development.

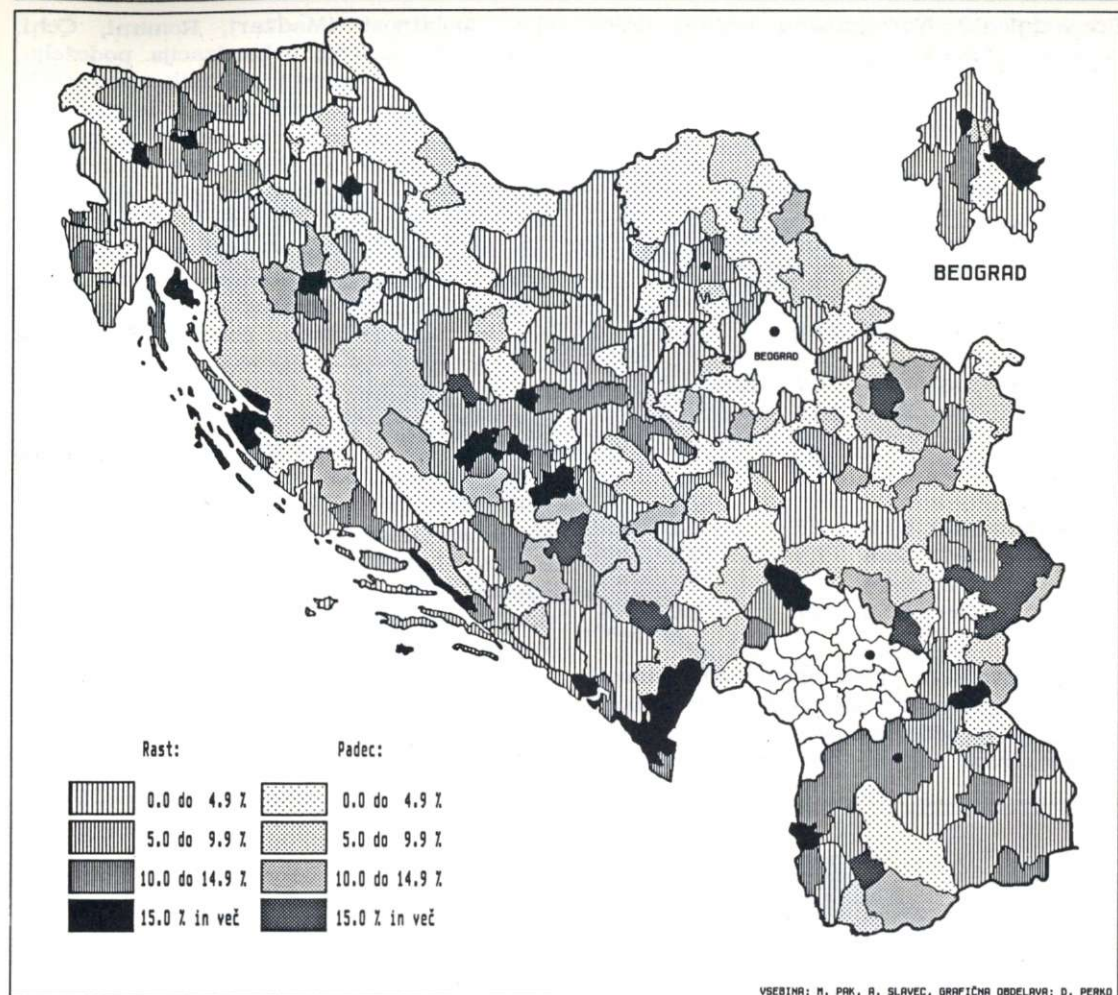
Najnovejši razvoj prebivalstva v Jugoslaviji je bil soodvisen od njegove narodnostne sestave, ki se po letu 1950 ni nikoli tako močno spremenila, kot v zadnjem obdobju (2, 3, 4, 5 in 6). Rezultati popisa prebivalstva leta 1991 nedvomno dajejo možnost za boljše spoznavanje te problematike, kolikor nam to odmerjeni prostor dopušča. Zaradi silne narodnostne pestrosti, spremenljivosti in pomembnosti za tekoča in bodoča družbenopolitična dogajanja, so bili za Hrvaško, BiH in Vojvodino na voljo podatki o narodnostni sestavi prebivalstva že sredi lanskega leta. Te smo pri vajah iz Geografije Jugoslavije pod vodstvom avtorjev prispevka s slušatelji 4. letnika geografije v študijskem letu 1991/92, ko je bila na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani obravnava bivše Jugoslavije vključena v predmet Geografija Evrope, analizirali in kartografsko prikazali.

Med letoma 1981 in 1991 je prebivalstvo Jugoslavije naraščalo dvakrat počasneje kot desetletje poprej, ko je naravni prirastek še močno presegal negativni migracijski saldo. Zaradi omejitev ekonomske emigracije v zadnjem obdobju je bila rast števila prebivalcev odvisna v glavnem od naravnega prirastka. Ta pa se je zmanjšal od 6,8 promila leta 1983 na 4,6 promila leta 1989, kar odgovarja desetletnemu povprečju rasti števila prebivalstva (slika 1).

Preglednica 1: Rast števila prebivalcev med letoma 1961 in 1991.

	1961 1971 %	1971 1981 %	1981 1991 %	Naravni prirastek 1983-1989 promile
Jugoslavija	10,6	9,2	4,7	6,1
BiH	12,1	10,8	5,9	9,7
Črna Gora	12,3	10,2	5,5	10,4
Hrvaška	6,4	3,9	3,5	1,7
Makedonija	17,1	15,9	6,6	11,8
Slovenija	8,4	9,5	4,4	3,4
Srbija	10,5	10,2	4,4	6,3
Ožja Srbija	8,8	8,4	1,1	2,8
Kosovo	29,0	27,2	23,4	24,2
Vojvodina	5,4	3,2	-1,9	0,4

Neugoden gospodarski razvoj je bil glavni vzrok močnemu zmanjšanju naravnega prirastka prebivalstva. Ker se je že dotlej močna gospodarska polarizacija še povečala, so se že tradicionalno gospodarsko depresivna in demografsko ogrožena območja močno razširila (kras, vzhodna Srbija, gorata Črna Gora), območjem z nizkim naravnim prirastkom (panski svet) pa so se pridružile še Bosna, srednja Srbija in druga, od večjih razvojnih polov bolj oddaljena območja. Močno so se okrepile migracije proti tistim razvojnim polom, ki so še omogočali zaposlitev, še zlasti pa proti obali in pro-



Slika 1: Gibanje števila prebivalcev na območju nekdanje Jugoslavije med letoma 1981 in 1991.

ti severozahodu države. Obenem so stopnjevale politične napetosti povzročale nove in pospeševale obstoječe migracijske tokove, ki so bili največkrat ekonomsko pogojeni (Kosovo, BiH, Vojvodina, Makedonija). Tako imenovane medrepubliške migracije, ki so že v preteklosti močno pomešale prebivalstvo, saj je bilo leta 1981 kar 8,9 % jugoslovanskega prebivalstva rojenega v drugih republikah, so se še pomnožile. In ker so najnoveše selitve močno politično pogojene, se je narodnostna sestava posameznih območij še dodatno spremenila.

Med letoma 1971 in 1981 so se povečale razlike v razvoju števila prebi-

valcev različnih narodnosti. Zmanjšala sta se število ter delež Srbov in Hrvatov, najbolj pa so nazadovali Madžari, Romuni, Rusini in drugi, z negativno naravno rastjo prebivalstva. Obraten je bil razvoj pri Albancih, Muslimanih in Romih. V regionalnem pogledu to ni vodilo le k spremembam v naravni rasti in številu prebivalcev na sploh, temveč tudi k spreminjanju njegove narodnostne sestave. Narodnostno obarvane migracije so regionalne razlike v narodnostni sestavi še povečale.

Glavni dejavniki razvoja narodnostne sestave prebivalstva so bili naslednji: občutne razlike v naravnem prirast-

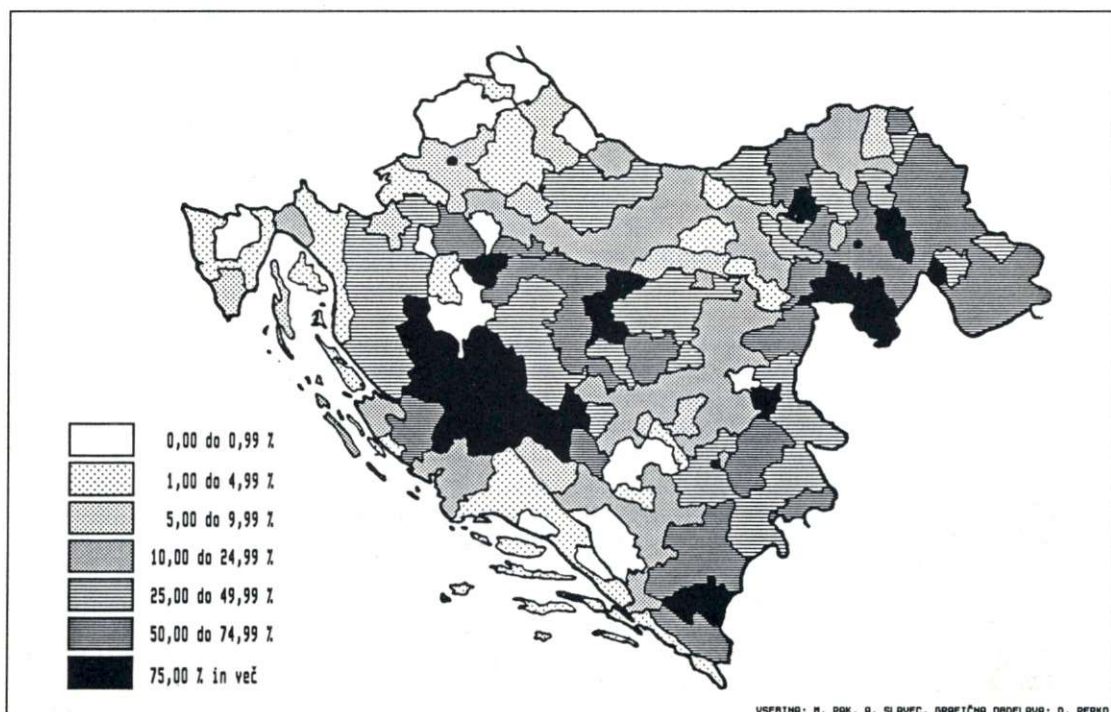
Preglednica 2: Narodnostna sestava prebivalstva Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter Vojvodine.

		Srbi %	Hr- vati %	Musli- mani %	Mad- žari %	Jugo- slov. %
Hrvatska	1961	15,0	80,2			
	1971	14,2	79,4			
	1981	11,5	75,1			
	1991	12,2	77,9			
BiH	1961	42,9	21,7	25,7		8,4
	1971	37,2	20,6	39,6		7,9
	1981	32,1	18,4	39,5		5,7
	1991	31,3	17,3	43,7		5,5
Vojvodina	1961	54,9	7,8		23,8	0,2
	1971	55,8	7,1		21,7	2,4
	1981	54,4	5,4		18,9	8,2
	1991	57,2	3,7		16,2	8,4

ku prebivalstva posameznih narodnosti; razlike v gospodarski razvitosti območij, ki so povzročile narodnostno sila pestre in selektivne selitve; tradicionalna prostor-

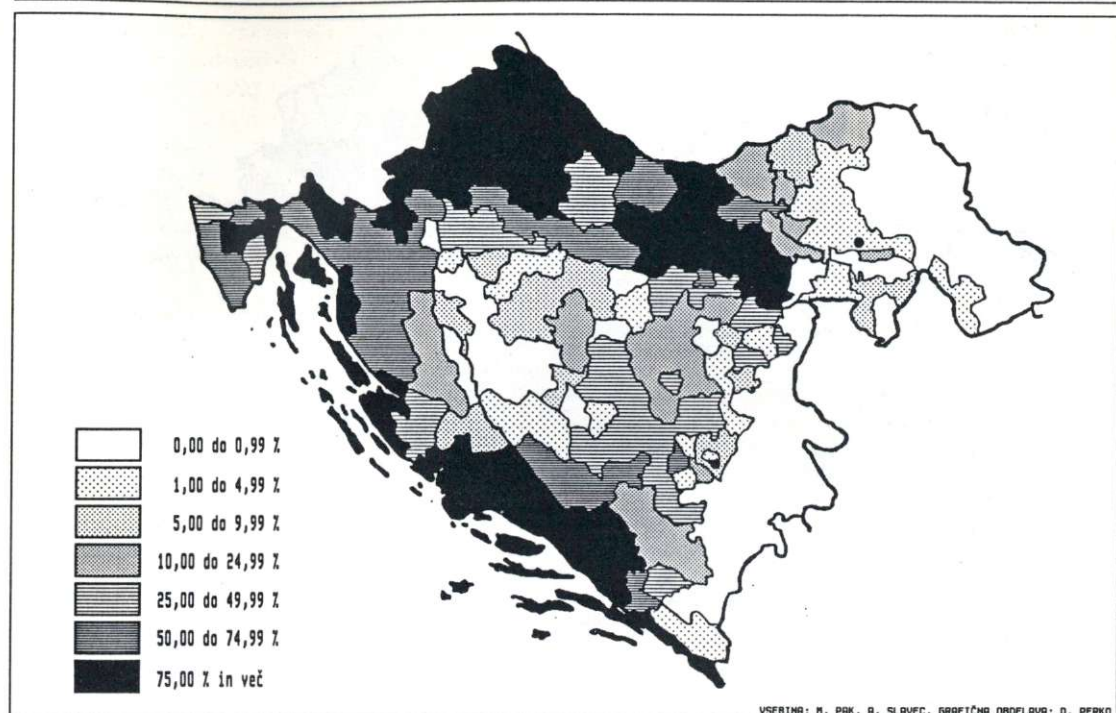
ska mobilnost (Madžari, Romuni, Čehi, Rusini, Vlasi itd.); urbanizacija podeželja, ki je zlasti v južnih predelih spremenila tradicionalno narodnostno homogenost posameznih območij in naselij; gospodarsko nazadovanje obsežnih območij in povečane razlike v gospodarski razvitosti povzročajo pospešene odselitve posameznih narodnosti, ter priseljevanje v imigracijska območja in središča; litoralizacija je nekatere narodnostne skupine še posebej pritegnila (Srbi); politično varnostni razlogi; omejena emigracija v tujino; praznjenje podeželja v naravno ugodnih predelih (v panonskem svetu). Od popisa do popisa so se pojavljale nove kategorije, iste kategorije pa so bile ob posameznih popisih različno definirane, zaradi česar se je spreminjalo predvsem število Muslimanov, Turkov, Albancev in Romov; med letoma 1971 in 1981 se je na račun drugih močno povečalo število "Jugoslovani" in neopredeljenih sploh (1).

Na Hrvaškem sta emigracija in stalno zmanjševanje prebivalcev, kar je zlasti v preteklih tridesetih letih zajelo vse narodnosti, še posebej prizadela manj

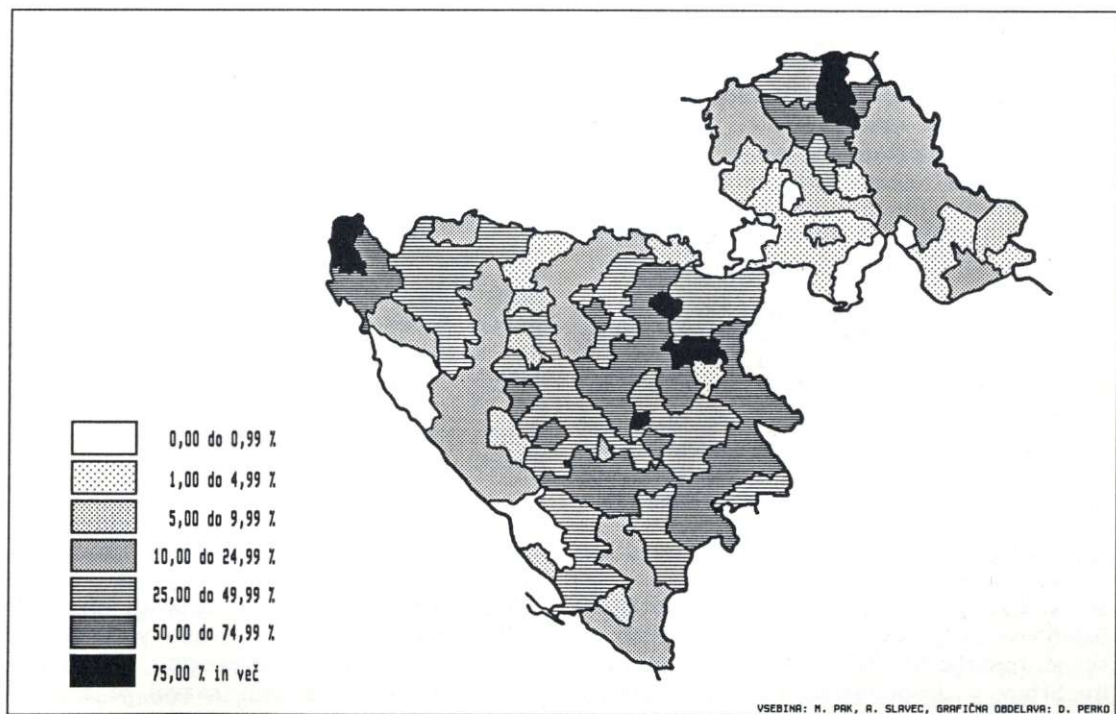


VSEBINA: M. PAK, A. SLAVEC, GRAFIČNA OBDELAVA: D. PERKO

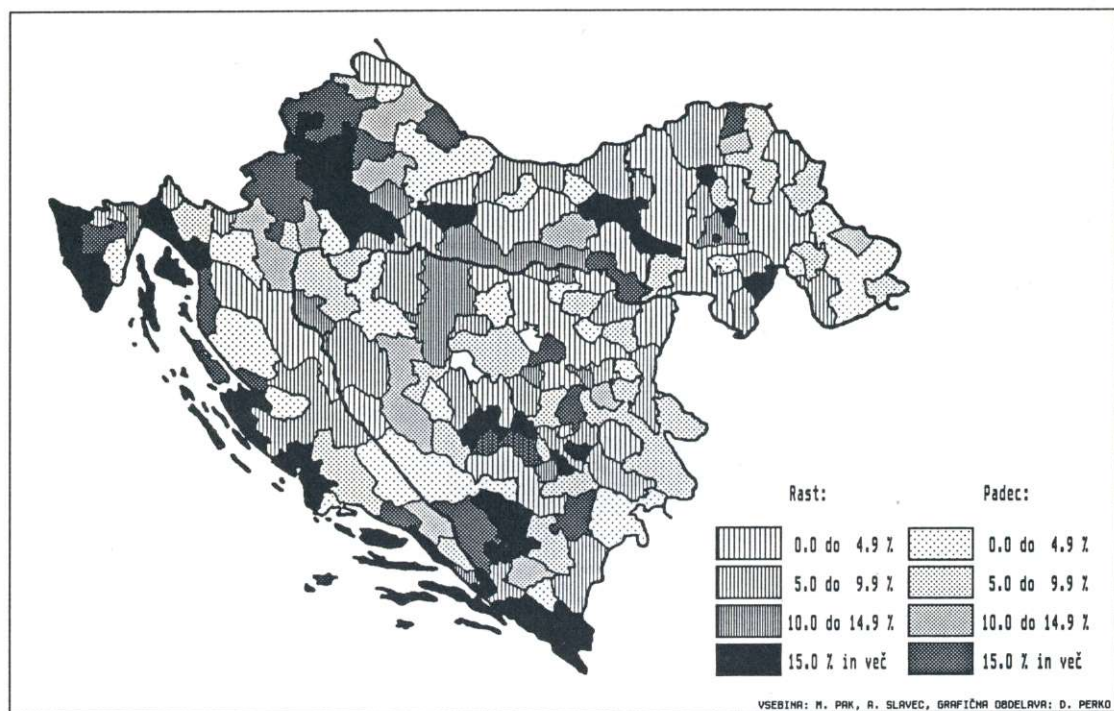
Slika 2: Delež Srbov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini leta 1991.



Slika 3: Delež Hrvatov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini leta 1991.



Slika 4: Delež Muslimanov v Bosni in Hercegovini in delež Madžarov v Vojvodini.



Slika 5: Rast števila Srbov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini v obdobju med letoma 1981 in 1991.

razvita območja. Priseljevanje je bilo usmerjeno zlasti v makro in mezoregionalna središča ter k obali. Ta proces se

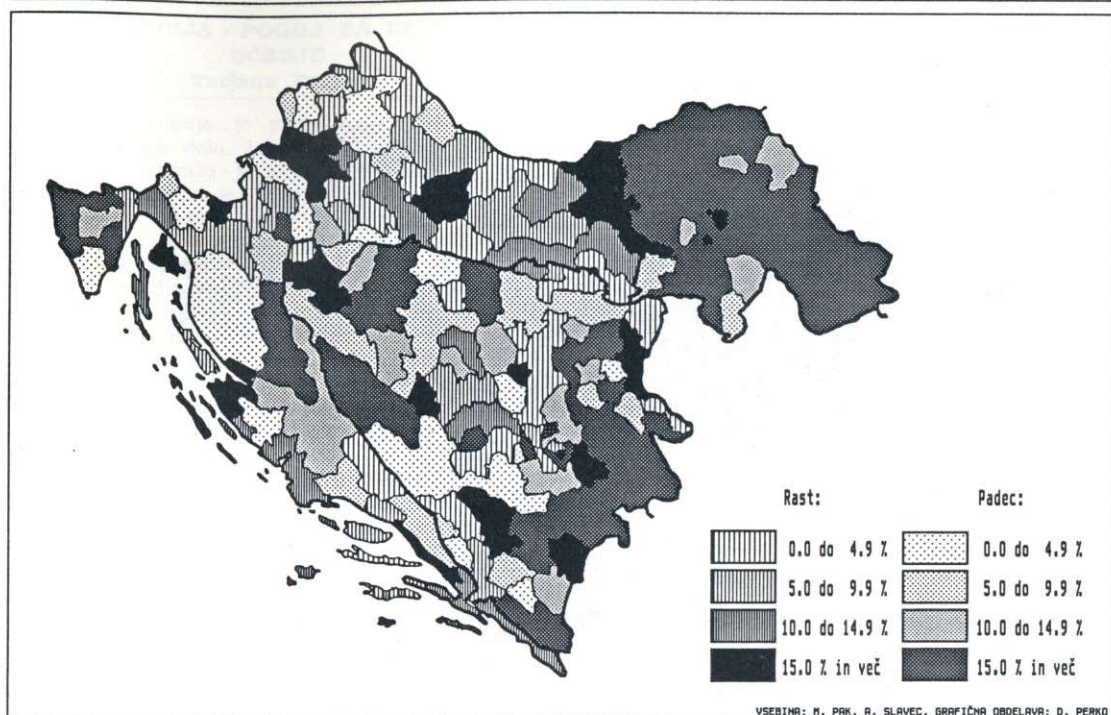
Preglednica 3: Rast števila prebivalcev Hrvaške med letoma 1981 in 1991 (1 - število občin v katerih prebivalstvo narašča, 2 - število občin v katerih prebivalstvo nazaduje, 3 - % rasti števila prebivalcev).

	Hrvati			Srbi			Ostali			Skupaj
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	
ZG r. 12	28	11,1		22	18	8,1	8	23	-26,4	6,6
ST r. 15	7	12,3		14	8	10,0	2	20	-40,1	6,5
RI r. 8	11	-0,6		13	6	21,0	10	9	18,3	5,0
OS r. 14	-	11,0		10	4	10,6	1	13	-37,0	2,2
Lika	-	5	-4,3	4	1	1,2	-	5	-60,0	-7,1
HRVA-										
ŠKA	63	37		49	51		26	74		3,5

je v zadnjem desetletju pri Hrvatih in Srbih ustavil, pri ostalih narodnostih pa se je nadaljeval. Selitveni tokovi Hrvatov in Srbov v gospodarsko razvitejše predele in središča so si bili podobni, s to razliko, da so se Srbi v večji meri selili na

obalo. Srbi so v Zagrebški makroregiji naraščali hitreje od Hrvatov, še bolj v prid Srbom pa je število občin, v katerih je srbsko prebivalstvo naraščalo. Hrvati so nazadovali v vseh liških občinah. Splošen proces vodi k povečanju števila in deleža večinskega prebivalstva.

Slednje velja še posebej za BiH, kjer sta se močno povečala število in delež Muslimanov ter zmanjšala delež ter število Srbov in Hrvatov. Pri Muslimanih je to zaradi manjšega odseljevanja in zaradi mnogo višjega naravnega prirastka. To velja za več kot tri četrtine občin v BiH brez večjih regionalnih razlik. Srbi naraščajo predvsem v severovzhodni Bosni, vsa ostala območja pa beležijo celo do štirikrat nižjo rast srbskega prebivalstva in prevlado občin z njihovim nazadovanjem. Najbolj neugodne razvojne trende beležijo Hrvati, ki so nazadovali skoraj v dveh tretjinah občin, še zlasti v Banjaluški in Tuzlanski makroregiji, pa tudi v Srednji Bosni. Pozitiven razvoj je bil vezan v celoti na tista območja, kjer so bili Hrvati v večini. Močno pa so Hrvati



Slika 6: Rast števila Hrvatov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini v obdobju med letoma 1881 in 1991.

Preglednica 4: Rast števila prebivalcev Bosne in Hercegovine med letoma 1881 in 1991 (1 - število občin v katerih prebivalstvo narašča, 2 - število občin v katerih prebivalstvo nazaduje, 3 - % rasti števila prebivalcev).

	Muslimani			Srbi			Hrvati			Skupaj	
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	rast	v%
BL r.	22	1	16	12	11	3	6	17	3	0,6	
Herc.r.	10	3	20	6	7	5	6	7	5	5,4	
Vis.p.	8	3	15	5	6	2	3	8	16	10,1	
TZ r.	21	-	21	12	9	11	7	14	-5	6,2	
SA r.	30	8	15	21	17	14	15	23	0	8,8	
BiH	91	15		56	50		37	69		5,9	

nazadovali v Sandžaku.

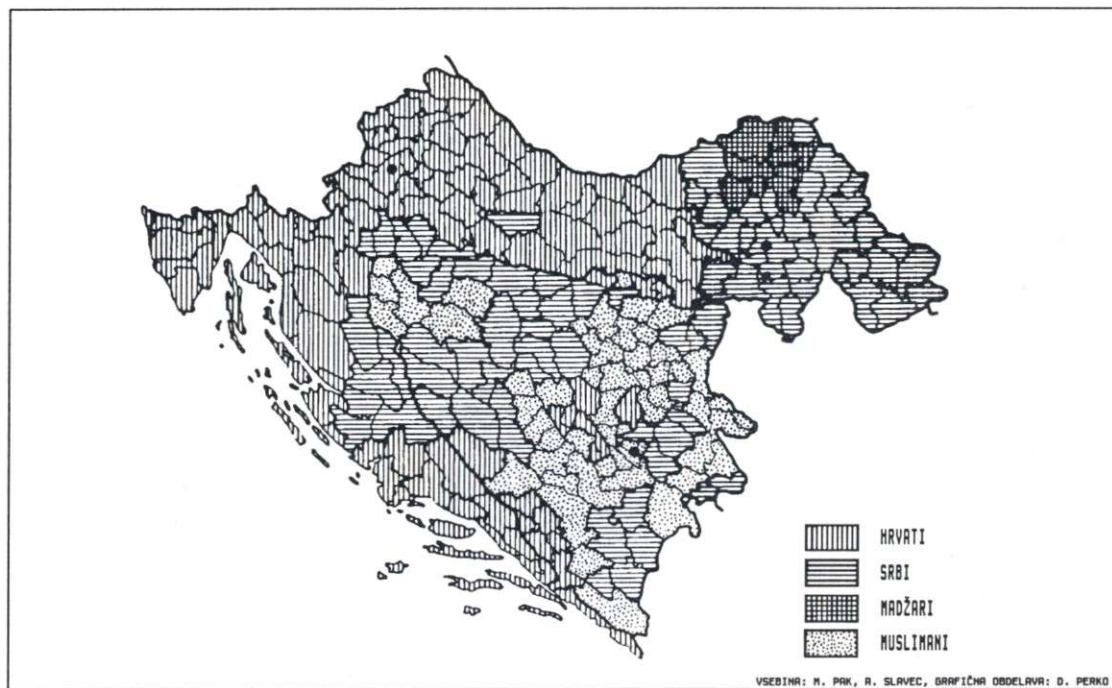
V narodnostno najbolj pestri Vojvodini je bil razvoj prebivalstva najbolj diferenciran. Vsestransko sta se povečala število in delež Srbov. Vse ostale narodnosti so imele negativne razvojne trende, Hrvati so nazadovali v vseh in tudi Madžari v vseh razen v eni občini. Ob

Preglednica 5: Rast števila prebivalcev Vojvodine med letoma 1881 in 1991 (1 - število občin v katerih prebivalstvo narašča, 2 - število občin v katerih prebivalstvo nazaduje, 3 - % rasti števila prebivalcev).

	Srbi			Hrvati			Madžari			Skupaj	
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	r.	v%
Srem	8	1	5,9	-	9	-14,3	-	9	-18,4	-0,3	
Banat	3	13	-0,3	-	16	-28,0	-	16	-15,5	-3,6	
Bačka	16	4	11,5	1	19	-48,9	-	20	-25,3	1,6	
Vojv.	27	18		1	44			45		1,9	

negativnem naravnem prirastku in gospodarski emigraciji so močne tudi migracije na politični osnovi. To je bil močan razlog za zmanjšanje števila Hrvatov, še posebej v Bački, od koder so se množično selili na zahod. Zlasti številne so bile migracije v sosednje somestje Osijek-Vinkovci-Vukovar. Tja so se množično selili tudi Srbi.

Vpliv gospodarske nerazvitosti



VSEBINA: M. PAK, R. SLAVEC, GRAFIČNA OBDELAVA: D. PERKO

Slika 7: Prevladujoči narodi po občinah Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Vojvodine leta 1991.

na specifični razvoj narodnostne sestave prebivalstva se nazorno kaže v Vojvodini. V prometno obrobem Banatu je prebivalstvo, razen v občini Pančevo, v vseh drugih občinah nazadovalo. V vseh občinah je močno nazadovalo število Mađžarov in Hrvatov in v večini občin tudi število Srbov. Selitveni tokovi slednjih so bili iz Srbije usmerjeni v prometno in gospodarsko ugodnejši Srem in Bačko. V večini banatskih občin se je zato povečal delež prebivalstva drugih narodnosti.

Prikazani procesi so spreminjali število in gostoto prebivalstva ter število in delež prebivalstva posameznih narodnosti in etničnih skupin, kar ima neposredne družbenoekonomske in politične posledice. Prebivalstvene spremembe so bile v veliki meri vzrok negativnim dogajanjem s katastrofalnimi posledicami v letu 1991. Nesporno bodo to po "turškem obdobju" največje prebivalstvene spremembe na območju Jugoslavije, ki bodo povzročile tudi velike splošne in regionalne spremembe.

V kratkih desetih letih so se spremenila tudi območja, poseljena s prevladujočimi narodnostmi, ki jih kaže

karta za leto 1991 (slika 7). Na Hrvaškem se je povečalo število občin z večinskim srbskim prebivalstvom od 12 leta 1981 na 13, v Vojvodini je število občin s prevlado Mađžarov ostalo enako 7, v BiH pa se je povečalo število občin s prevladujočim deležem Muslimanov od 48 na 53 in število občin s prevladujočim srbskim prebivalstvom zmanjšalo od 39 na 37 in hrvaškim od 19 na 16.

1. Genorio, R., Klemenčič, V., Stergar., A. 1983: Vprašanja okrog interpretacije rezultatov jugoslovanskega popisa po narodnosti za leto 1981. Razprave in gradivo 16. Ljubljana.

2. Hrvatska izmedju rata i samostalnosti, Zagreb, 1991.

3. Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske, Posebno izdanje SGD 8. Zagreb, 1991.

4. Socialistička republika Bosna i Hercegovina, Enciklopedija Jugoslavije (Separat). Zagreb, 1983.

5. Statistički godišnjak 1990. Beograd.

6. Žubljč, S. 1989: Narodnostna struktura Jugoslavije i tokovi promena. Zagreb.